

Етнофилетизмот како еклисиолошка ерес

Вовед:

Настојувањата црковната организација и црковните интереси да се стават во зависност од националните и политичките во Црквата се покажуваат како неканонски. Етнофилетизмот е осуден како ерес на Помесниот Собор во Константинопол уште во 1872 година. Но, иако осуден, за голема жалост тој не е потполно победен и преживува во повеќето помесни православни Цркви се до нашава современост. Секако голема потпора на неговото, честопати скриено постоење во Црквата му дава сегашната поделба на национални автокефални Цркви, кои често пати се ставале попосветено во служба на нацијата, отколку во служба на единството на црковното тело. Тоа секако не е мал недостаток на Православната Црква што неспорно влијае како на нејзинанта пастирска дејност, така и мисионерското влијание што таа го прави во нашава современост.

1. Појавата на етнофилетизам во Православната Црква

Осудата на етнофилетизмот како ерес воопшто не се случи случајно на Помесниот Собор во Константинопол во 1872 година. Таа осуда беше предизвикана од дејството на ерархијата и клирот на Бугарската Егзархија што се формира како национална Црква и тоа на канонското подрачје што веќе неколку векови претходно припаѓаше на Константинополската Патријаршија¹. Будењето на националната бугарска самосвест се јавува под влијание на панславизмот кој се појавил по руско-турска војна во 1828 г., а особно по кримската војна во 1854 г. Сепак, најголемо влијание врз бугарската национална свест има објавувањето на „История славянобългарска“ од Пајсиј Хиландарец во 1762 г., кој пак на проучување на неговата национална историја бил поттикнат од познатиот српски историчар Јован Раиќ². Овде нема да ни биде цел историски да се занимаваме со причините за формирање на Бугарската

---

¹ Бугарската Егзархија формирана е на 27 Февруари 1870 г. со ферман на султанот Абдул Хамид II, со намера да ги подели Христojаните во царството и да ја ослаби нивната политичка моќ. Историчарот Reinhardt е на мислење дека некои од историчарите од словенско потекло, од омраза кон Елините претеруваат во невините критики кон Митрополитите на Константинополската Патријаршија. Види: Reinhardt, E., Die Entstehung des bulgarischen Exarchat, 1912, с. 7.

² Στεφαιδου, Κ. Β., Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία (Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον), фотокопија од изд. Παπασδημητρίου 1959², Athens 1998, с. 726-727.

Егзархија кои во главно се добро познати³, но за темава која е предмет на ова разгледување непремолчив е фактот дека архиереите со бугарска национална свест биле свесни за тоа дека канонски им било недопуштливо да создаваат црковна јурисдикција на територија која е веќе под јурисдикција на друга Црква и во почетокот не сакале Егзархот и Синодот околу него да имаат седиште во Константинопол, но султанот не бил согласен со таквиот предлог сметајќи дека во тој случај ќе ја изгуби непосредната контрола и влијание врз тој Синод. Додека планот на тогашниот Константинополски Патријарх Григориј VI ја ограничувал егзархиската јурисдикција само во епархиите со бугарски национален состав, планот на султанот предвидувал да има епархии со мешана управа што создавало преклопена црковна јурисдикција. Како изгледа од сегашан аспект, планот на султанот бил еклисиолошки пооправдан, иако тој план секако дека немал во интерес запазување на еклисиолошките поставки на Црквата, туку интересите на царството. Потребно било тогаш и патријаршистите и егзархистите да ги зачуваат критериумите за нацијата кои ги има Црквата од апостолско време, а тоа е дека во Црквата нема ниту Јудејци, ниту Елини.

Не би требало да се заборава дека преродбенскиот, што е всушност националистички период на Балканите, доаѓа со задоцнување и национализмите се појавуваат дури во втората половина на деветнаесетиот век, додека на Запад романтизмот кој се поистоветува со национализмот, до почетокот на дваесеттиот век е речиси надживеан, бидејќи почна уште во втората половина на седумнаесеттиот век, секако ако се занемари и не се земе во предвид германскиот национал фашизам кој се развиваше во првата половина на 20-тиот век, а кој всушност повеќе е фашизам, но во својата основа го има национализмот.

Вселенската Патријаршија свикала Голем Синод од 29 Август до 17 Септември 1872 година на кој претседавал константинополскиот Патријарх Антим VI, а учествувале неколку бивши константинополски Патријарси, александрискиот Патријарх Софрониј, антиохијскиот Јеротеј, кипарскиот Архиепископ Софрониј и 24 архиереи од Константинополската Патријаршија.⁴ Иако во Константинопол бил ерусалимскиот Патријарх Кирил, заради притисоци извршени врз него не учествувал на Синодот. Синодот ги расчинил Митрополитите, софискиот Доротеј, нишкиот Партениј и велескиот Генадиј,

---

³ Документирана анализа на историско – канонскиот аспект на Бугарската егзархија види: Поповић, Р., „Бугарска егзархија – историјско – канонски аспект“, Гласник, Службен лист Српске Православне Цркве бр. 4, април 2006, с.с. 124-134.

⁴ Αγγελόπουλου, Α., 'Ο κόσμος τής 'Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα: 'Η ετεροδιδασκαλία του φυλετισμού κατά τὰ «έγγραφα πατριαρχικά καί συνοδικά περί του βουλγαρικού ζητήματος, 1852-1873, εν Κωνσταντινούπολει 1908», τ. Β', Θεσσαλονίκη 1995, с.с. 603-604.

Бугарската Егзархија ја прогласил схизматичка и етнофилетистичка, а етнофилетизмот го осудил како ерес.⁵

Од падот на Константинопол во 1453 г. па сè до средината на деветнаесеттиот век Црквата не го познава етнофилетизмот. Константинополскиот Патријарх бил Етнарх на сите православни Христијани во турското царство и правел сè за да ја зачува идејата за вселенскост на Црквата, но и да го запази православието од нападите што доаѓале од Запад. Сите православни Христијани, како и во времето на Византиското царство биле Ромеи, што не може да се каже дека била некоја посебна нација, во споредба на нациите од современоста. Оној што не бил православен тој бил странец и припаѓал на друга заедница, отоманска, латинска, протестантска и.т.н.⁶ Со други зборови верата била показател за припадноста во некоја заедница, а не нацијата. Но, оторањето кон Запад воглавно преку трговијата донело продор и на идеите за нација.

Во самото ослободително востание на Елада во 1821 г., но особено по ослободувањето од Турците, кај Елините за развила идејата за обнова на Византиското царство, ама како царство на елинската нација.⁷ Всушност, првиот национализам во Православната Црква е елинскиот и првата схизма иако тогаш сеуште не е окarakterизирана дека е од етнофилетизам е схизмата што траела полни триесет години, од 1821 – 1850 г. меѓу Константинополската Патријаршија и самопрогласената автокефална Црква на Елада. Факт е дека Црквата на Елада иако наречена автокефална била потчинета на властите во новоформираната елинска држава. Кога во 1873г. Кога Синодот на Црквата во Елада, определен од власта, го избрал против волја на власта за Митрополит атински, Митрополитот на Крф, Антониј Хариати, власта го поништила изборот прогласувајќи го Митрополитот Антониј за словенофил.⁸

Константинополскиот Патријарх Генадиј Схолариј веројатно имал наслутено до каде може да доведе национализмот во Црквата, па затоа кога му поставиле прашање во врска со неговата народност, иако бил етнички Елин, рекол дека себе си не сака да се именува како Елин, туку повеќе сака да се именува како Христијанин, односно Православец. Сметал дека ако сака

---

⁵ Текстот под наслов: «Ὁρος τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Συνόδου, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροιτηθείσης ἐν ἔτει χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ, ἰνδικτιῶνος α', κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον», види го во: Καρμίρη, Γω., Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τόμος II, Akademische Cruck – u. Verlagsanstalt, Graz – Austria 1968, с.с. 1014-1016.

⁶ Σαρδέλη, Κ., «Ὁ θάνατος τῆς αὐτοκαροτίας, Ἡ τραγωδία τῆς σκλαβωμένης ρωμηροσύνης», ἐκδ. Ἀρμός 2008, с.с. 173-174.

⁷ Исто, с. 182.

⁸ Νανάκη, Α., «Ἐκκλησία ἐθνάρχουσα καὶ ἐθνική, Μέσα ἀπὸ τῆ Σύναξη τῶν Πρεσβυτέρων καὶ τὸν Ἱερὸ Σύνδεσμο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1870-1922)», ἐκδ. Βάνιας Θεσσαλονίκη 2002, с. 48.

Православната Црква да го задржи духот снажен, треба да остане вселенска. Не треба да постане чисто елинска Црква.⁹

2. Националфилетизмот како спротиставеност на христолошките и еклисиолошките начела на Црквата

Црквата од почетокот на незиното постоење, а тоа е од времето на создавањето на првиот човек, претставува заедница меѓу Бога и човекот. Но особено по воплотувањето на Логосот, Неговата мисија на земјата, Неговото распетие, воскресение и вознесение, а особено по испраќањето на Светиот Дух, Црквата е едно тело и тоа тело на Синот Божји. Врата за влегување во тоа тело е крштението, а не припадноста на некое привилигирано племе или како во денешно време се нарекува нација. Токму за ваквата цел, за да се покаже дека Христијаните се избран народ и царско свештенство, често се цитира онаа позната реченица од Посланието на апостол Павле до Галатјаните: „Нема веќе ни Јудеец ниту Елиџ, нема веќе роб ни слободен, нема веќе машко ни женско, зашто сите вие сте еден (човек) во Христа Исуса.“¹⁰ Желбата животот да се живее во единство со Христа, подразбира доброволна промена на природниот начин на живот. Природниот начин на живот го поттикнува и оформува човекот најповеќе да го развива инстинктот за преживување. Со така развиен инстинкт за преживување човекот најчесто е подготвен да ги жрвува сите за сопствен опстанок. Напротив, животот во телото на Црквата, иако не го занемарува развојот на инстинктот за преживување, првостепенно го развива инстинктот за заедница, а тоа значи доверба, прво кон Бога, но истовремено и кон членовите на телото на Црквата. Довербата пак, кон Бога и членовите на телото на Црквата го подготвува Христијанинот тој да се жртвува за другите. Со таквиот начин на живот верникот кој е вчленет во телото Христово се уподобува на троичниот начин на живот кој ни го откри Логосот Божји со Неговото воплотување. Тој пак начин на живот има единствена карактеристика, а тоа е љубовта.

Отец го љуби Синот и Духот и само затоа постои. Синот го љуби Отца и Духот и затоа постои, а Духот го љуби Отца и Синот, па затоа Свети Августин вели дека токму Тој е љубовта меѓу Отца и Сина¹¹. Имајќи го ваквиот образец на постоење Христијанинот се уподобува на него и затоа велиме дека образец на христијанскиот живот е троичниот начин на постоење. Меѓутоа националфилетизмот нуди друг начин на постоење, кој не може да се поистовети ниту со природниот начин на постоење, а понајмалку со црковниот идентитет. Напротив начинот на постоење по националфилетистички рецепт

---

⁹ Ράνοιμαν, Σ., «Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐν αἰχμαλωσία», μέρος Β', έκδ. Μπεργάδη 2000, с. 647.

¹⁰ Галат. 3,28.

¹¹ Augustini Hippoensis, *De Trinitate*, IX,III,3, PL 42, 962.

е директно спротиставен на троичниот, односно црковниот начин на постоење. Наместо љубов и доверба кон Бога и народот Божји, националфилетизмот предлага доверба и посветеност кон сопственото племе, нацијата, кои редовно завршуваат во самољубие и индивидуализам.

Секој зрел во верата Христијанин би го поставил прашањето, зошто да го љубиме повеќе братот од нашето племе воколку тој не живее по тријадолошките, христолошките и еклисиолошки принципи кои се заеднички за сите Христијани, па дури можеби е атеист, а помалку да го љубиме братот кој живее со истите начала како нашите, но припаѓа на различна нација, раса или има друга боја на кожата?

Кај луѓето што немаат изграден и силен црковен идентитет, нацијата се нуди како сурогат на идентитетот. Нацијата, воколку е бројна и со долгогодишно историско минато на луѓето во современота им се нуди како нешто врз што човекот исцрпен од животните проблеми може да се потпре и да има помош во некои животни искушенија. Но, тој национален идентитет е само сурогат на црковниот и никогаш на може да обезбеди она што може да го обезбеди црковниот. Едноставно затоа што националниот идентитет е времен и може да трае или додека трае човековиот живот, или додека постои нацијата. Црковниот идентитет е вечен и човек што се определил за време на животот да стекнува таков идентитет, тој идентитет (црковниот) не исчезува со смртта, напротив, во полнота се остварува дури по смртта.¹²

Неспорно е дека голем терет за Православната Црква е поделбата на автокефални Цркви кои покрај древниот територијален принцип како услов за одредена автономија го придобиваат и принципот на национална припадност кој за жал во повеќето случаи се прифаќа дури и како причина за нечија автокефалност. Теолошки необјаснив е и феноменот на т.н. православна дијаспора кој секако ја намалува моќта за мисија на Црквата во регионите кои традиционално се неправославни. Ниту канонски, ниту еклисиолошки, па

---

¹² Сопостоењето на два рамноправни идентитети е практично невозможно, зашто само еден идентитет може да биде првоначален. Човек може да има повеќе идентитети, но само еден од нив треба да им дава идентитет на другите идентитети. Воколку црковниот идентитет кој единствен е вечен не се постави како првоначален, човекот е пред опсност да направи мешавина од времените идентитети и во таков случај не ретко и самиот е збунет, како за вечното, така и за временото постоење. Затоа не можеме да се согласиме со ставовите на презвитерот Владимир Враниќ изложени во неговиот чланок: „Оправданост наглашавања националног идентитета и етничке припадности у Православној Цркви“, објавен во Теолошки Погледи бр. 1 од 2012 година. Презвитерот Враниќ, во споменатиот чланок, прилично недоследно за еклисиологијата на Православната Црква се обидува по секоја цена да го оправда постоењето на националниот идентитет на членовите на Црквата, притоа не осврнувајќи се на начинот како е возможно да сопостојат овие два идентитета, како е возможно еден на друг да не си сметаат, а не се осврнува ниту на првоначалноста на црковниот идентитет, пред евентуалната можност за верникот да постојат и други идентитети. Од друга страна, го брани титулирањето на Епископите по името на нацијата, иако општоприфатено титулирање на Епископите по долговековното предание на Црквата е географското, евентуално историското име на територијата под негова јурисдикција.

дури ни здраворазумски не е допоуштено во еден град да има толку јурисдикции како да речеме во Чикаго, и во други градови на америчкиот континент. Сите тие јурисдикции не се врз територијален принцип, туку за жал врз националфилетистички. Всушност, иако одамна осуден, националфилетизмот не престанува да биде поддржуван од повеќе национални автокефални Цркви, а сè додека има таква подршка тешко е да се очекува дека тој идентитет нема да биде директна конкуренција на црковниот идентитет. Јанарас со право тој националфилетистички идентитет го нарекува „несторијанствувачка девалвација на човковите неуспеси за единство“¹³

Секоја нација има свои посебности, но кога тие посебности водат кон исклучивост, тогаш нацијата дегенерира во национализам.¹⁴ На христијанството, сепак му е несвојствен национализмот. Црквата го нема етнофилетизмот во своето историско паметење сè до деветнаесеттиот век. За прв пат етнофилетизмот се појавува во втората половина на деветнаесеттиот век. За жал, иако истиот има релативно кратка историја и целосно е нецрковен, тој сеуште се одржува во Црквата правејќи ѝ многу рани, кои Црквата ги трпи, на своја штета, но никако да се откаже од него.

Шовизмот е еден збирен индивидуализам, вели Мариос Бегзос, всушност тој е индивидуализам на групен план. „Заедничкиот индивидуализам“ се нарекува филетизам, национализам или расизам.¹⁵ Но, реално тој е потреба на поединецот, индивидуата да се постави над припадниците на другото племе, односно нација или раса. Масовноста, која очигледно е сила што ја нуди одредено национално движење, всушност се ползува за поддршка на шовинизмот што го спроведува индивидуата. Национализмот е декаденција во Црквата, затоа што од личносен и троичен начин на постоење кој е докажано црковен се преминува на индивидуализам во најгрубата негова форма.

Легитимно се поставува прашање, дали Црквата има некаква полза од национализмот кога и покрај раните што ѝ ги остава, таа го трпи и се има впечаток како и да не сака да се бори со него? Единствена придобивка, ако воопшто и може да се нарече придобивка е положбата што Црквата ја добива во општеството заради поголемиот број на нејзини поддржувачи. А таквите поддржувачи Црквата ги стекнува само заради нејзината толеранција на етнофилетизмот. Таквите поддржувачи не се сите верници по црковните критериуми на верата, туку се држат за некаков верски минимализам кој има многу малку или скоро ништо со православието. Ете затоа не се знае колку

---

¹³ Γιαναρᾶ, Χ., Αλήθεια καὶ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἐκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1977, с. 79.

¹⁴ Μπέγζου, Μ., Τὸ μέλον τοῦ παρελθόντος, Κριτική εἰσαγωγή στὴ θεολογία τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐκδ. Ἀριὸς 1993, с. 114.

¹⁵ Исто, с. 118.

добива, а колку губи Црквата толерирајќи го етнофилетизмот кој непобедливо опстанува еве веќе векиполовина.

Сепак забележливо е дека современата богословска мисла веќе сериозно се спротиставува на секој вид етнофилетизам кој не се јавува само во распознатлива форма на национализам и шовинизам, туку и во скриена форма на лаицизам. Меѓу првите од теолозите кој отворено се спротивставуваше како на елинофилетизмот, така и на славофилството, што секако прилично скапо го чинеше зашто беше изгонет од средината на неговите изгонети сонародници, бидејќи го критикуваше нивниот националфилетизам, секако дека е протопрезвитерот Георгиј Флоровски.¹⁶ На сите помлади теолози тој им остави репер, како да се остане традиционален без да се постане националист, како смирено да ѝ се поклони на народната побожност без да се постане лаицист, како да се изрази патриотизмот без да се постане шовинист, како да се чувствува особеноста на православието, без да се дегенерира во исклучивост и самодоволност.

Неговиот ученик, Митрополитот пергамски Јован Зизиулас кој последните неколку години претседаваше на седниците на подготвителната комисија за Светиот и Голем Собор одржан на Крит во 2016 година, се обидуваеше, како тоа што го правел и во неговите текстови претходно, националфилетизмот кој постои во повеќето автокефални Цркви да го ограничи и неутрализира, но за жал безуспешно. На едно место Митрополитот со право вели: „На политичко ниво, народите што ја составуваат Обединетата Европа, во голема мера имаат успеано да ги надминат националистичките спротивставености од минатото, на црковно ниво, ваквото надминување е уште попотребно и наметнато од самата природа на Православната Црква.”¹⁷

3. Организација по територијален, а не по национален принцип

Црквата од древност е организирана врз територијален принцип, а не врз национален. Тоа не значи дека Црквата ги задушува националните чувства на нејзините членови. Тоа само значи дека националната припадност не може и не смее да постане главна карактеристика на црковниот живот. Затоа, онаму каде што е тоа можно, луѓето со иста нација и ист јазик можат да формираат една енорија, а таа сепак да остане под управа на локалниот Епископ кој има јурисдикција врз територијата каде постои таа енорија. Тоа е добро решение за

---

¹⁶ Φλωρόφσκυ, Γ., Θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἐκδ. Πουρναᾶ 1979, с.с. 183-244.

¹⁷ Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου, Ὁρθοδοξία καὶ σύγχρονος κόσμος, Λευκωσία 2006, с. 47.

нашава современост во кој изблицот на национализмот не само што му штети, туку честопати и го нарушува единството на Црквата.¹⁸

Ако тоа се работи за помногуброен народ кој е распространет на територија на една цела или на повеќе епархии, тогаш повторно може на таа територија да се богослужи на јазик разбирлив за тој народ, но таа епархија или повеќе нив да не се одделуваат од матичната автокефална Црква само заради разликите во националната припадност и јазикот што го зборуваат.

Тој наднационален и надполитички принцип всушност го одржува единството на Црквата и ја запазува нејзината независност од постојано менувачката политичка и геополитичка структура. Што би се случило воколку Црквата не го запазеше ваквиот принцип во текот на нејзиното двеилјадигодишно постоење? Во текот на тој долг временски период се создадоа нови, но и исчезнаа многу древни нации, се создадоа многу нови, но и пропаднаа многу стари држави. Воколку Црквата по тие правци го менуваше и своето уредување, досега и самата ќе исчезнеше.

Синодот на Руската Православна Црква, уште во 1991 г., по распаѓањето на Советскиот Сојуз излезе со став дека: „менувањето на државните граници, не треба да повлече со себе и менување на составот на помесната Црква, а распадот на Сојузот не подразбира и автокефализирање на одделни делови на Руската Православна Црква“¹⁹. Го наведуваме овој став бидејќи е применлив за сите современи случувања на неканонско прогласување на црковна автокефалија.

Заклучок

Проблемите меѓу автокефалните Православни Цркви ќе стануваат се позаоштрени додека истите не почнат да се држат за веќе испитаниот и докажан поредок во Црквата. Црквата од самите нејзини почетоци била наднационална и воколку сака да го зачува единството, а тоа треба да биде нејзина примарна задача, тогаш неопходно е што поскоро да го победи националфилетизмот кој не само што го разградува единството меѓу помесните Цркви, туку почнува да ги разјадува дури и самите помесни Цркви кои го негуваат на еден или друг начин.

---

¹⁸ Цыпин В., Церковное право. Курс лекций. Москва 1994, <https://www.sedmitza.ru/lib/text/432337/> Часть III. Органы церковного управления, Гл. Территориальный принцип церковной юрисдикции.

¹⁹ Цыпин В., История Русской Православной Церкви. Синодальный и новейший периоды: 1700-2003. Москва 2006, с.с. 657-658.